MAKALE · BÜYÜK GÜÇLER · KÜRESEL

Us Dosyası: Yeni Dünya Düzensizliği · 07

Gerçek Rekabet ve 2026’da Kapitalizmin Panoraması

Dolayısıyla bir eşitsizliğin dinamik istikrarını korumak ile yükümlü en güçlü ve karmaşık siyasi örgüt, devlet, dönüşmek zorunda kaldı. Bu siyasal özne-nesnenin dönüşümünün ritmini, yani döngülerini açıklamanın ön şartı ise politik ekonomiyi anlamaktır.

Ali Cenk ÇAKIROĞLU

İlk yayın: 16 Ekim 2026 · Güncelleme: 16 Ekim 2026 · 9 dk okuma

TEZ İlişkisel kökenleri ve bu ilişkiselliğinin işlevi ezen-ezilen ayrımının rejimini korumak ve istikrarlaştırmak olan devletin vazifesi halkları ve haklarını ciddiye almak mıdır? Tarih ilerledikçe artan bazı mefhumlar hem Weberci hem de Marksist gelenek tarafından artık yadsınamaz durumda mevcut kabul edilmektedir: birikim (accumulation), akılcılaşma (rationalisation), ortaklaşma (collectivisation). İnsan türü ve alt-kategorileri, özellikle kapitalizmin dünyaya hakimiyeti ile birlikte sermaye birikimini hızlandırdı, birikim

süreçlerinin döngülerini ve bu döngülerin yönetimselliğini (governmentality) akılcılışatırarak verimliliğini, yani birikimin verimliliğini ve üretkenliğini arttırdı, ve bütün bunların sonucu her zamankinden daha geniş ve kalabalık siyasi örgütlenmelerle ortaklaşmanın yollarını buldu. Dolayısıyla bir eşitsizliğin dinamik istikrarını korumak ile yükümlü en güçlü ve karmaşık siyasi örgüt, devlet, dönüşmek zorunda kaldı. Bu siyasal özne-nesnenin dönüşümünün ritmini, yani döngülerini açıklamanın ön şartı ise politik ekonomiyi anlamaktır.

Enver Şeyh'in bir entellektüel ve politik ekonomist olarak özgünlüğü tam da bu dönüşümün temelini anlamaya yaramaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrası aşırı-yatırım (overinvestment) ve aşırı-üretim (overproduction) sonucu artan sermayenin organik bileşiminin (organic composition of capital) neden olduğu kar oranlarının düşüşü eğiliminin (tendency of profit rates to fall) ivmelenmesi ve finansallaşma ile bir geçici çare bulunmasının ardından Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının ardındaki yeni-emperyalist sürecin getirdiği sistemik yavaşlama ve rahatlama Çin'in bir siyasi ve her şeyden önemlisi üretken bir ekonomik aktör olarak varlığını hissettirmeye başlamasıyla kapitalizmin içsel çelişkileri yeniden yoğunlaşarak karşımıza çıktı; muzaffer ilan edilen kapitalizm Marx'ın tanımladığı tanıdık döngüsünün krizleriyle zirvesine, krizlerin krizine doğru yaklaştı:

Endüstrinin yaşamı bir dönemler dizisine dönüşür: ılımlı faaliyet, refah, aşırı üretim, kriz ve durgunluk. Bu sanayi döngüsünde bir dönem diğerini izlerken, makineye dayalı üretimin işçilerin geçim kaynakları —ve dolayısıyla yaşamları— üzerinde yarattığı belirsizlik ve istikrarsızlık olağan bir hale gelir.

Kapitalizmin döngüsel ritmini devamlı artan bir birikim bağlamına oturtarak klasik ekonomi paradigmasıyla yeniden açıklayan ve bu teorik çerçeveyi belki de herkesten daha iyi nicelleştirerek empirik veriyle test eden Şeyh'in alternatif mikroekonomik kavramı tam da bu görünürde çelişkili iki kuvveti, teknik döngüler ve çizgisel birikimi, birleştirerek aşan mekanizmayı tanımlar: gerçek rekabet (real competition). Gerçek rekabetin kuralı olmaz, sınır tanımaz, yıkıcı ve yaratıcıdır; ve yarattıklarının büyüklükleri yıktıkça görece daha fazla artar. 1970'lerin krizinin finansallaşma aracılığıyla varlıklara (assets) aktararak büyüttüğü enflasyon her teknik döngüyle daha da fazla değişim-değeri (exchange value) taşıyan kurgusal sermaye (fictitious capital) üretmesiyle spekülatif balonları hem daha büyük hem de daha sıkça oluşturmaya ve kuvvetle patlatmaya başladı. 90'lar hem Asya'da hem Amerika ve Avrupa'da krizlerle geçerken Dotcom balonu

ile dünya literatürde konvansiyonel olarak bildiğimiz finansallaşmanın ve onun krizlerinin en büyüğünü yaşadı. Tam da Çin'e aktarılan düşük ve orta değer yüklü imalat üretimi arzı; özelleşmiş ve yüksek değer yüklü imalat yapan Japonya, Güney Kore, Tayvan, Singapur, Batı Avrupa; ucuz ve bol fosil enerji sağlayan Orta Doğu, Rusya ve Amerika; ve nihayet silah sistemleri başta olmak üzere yüksek değerli ürün üreten ve finansalizasyonun merkez ekonomisi olarak dünyada para, mal ve hizmet talebinin öncüsü Amerika arasında kurulmuş sistem toparlanıp yeni doruklarına ulaşacak gibi göründüğü 2008'de yüksek riskli konut kredisi balonu patlayarak durgunluk rejimini yeniden üretti.

Krizin ironik etkisi, çıkış kuvvetini, yani finansallaşmayı bir form değişikliği, yönetilen varlıkların ticari bankalar ve tasarruf ve kredi kuruluşları (thrifts) gibi Federal Mevduat Sigorta Kurumu (FDIC) tarafından sigortalanan finansal kurumlardan ziyade kamu ve özel emeklilik fonlarının (public&private pension funds) kontrolü altında konsantrasyonu, ile yeniden üretmek ve ardından birikimin hızla artarak yukarıda yoğunlaşmasına neden olarak hem eşitsizliği, servet ve gelir, arttırmak hem de sistemik üretkenlik ve yaratıcı yıkım durgunluğunu, özellikle imalat sektöründe, sürdürmek oldu. Peki hikaye her yerde aynı mıydı? Şeyh bize Ricardocu mukayeseli üstünlüğün (comparative advantage) değil, Smithçi mutlak üstünlüğün (absolute advantage) uluslararası ticarette eşitsiz ödemeler dengesini, kar oranlarının ve beklentisinin ekonomik büyümedeki itici gücünü Çin ve Amerika Birleşik Devletleri'nin mevcut durumlarını anlamak için asıl mekanizmalar olduğunu klasik teorinin zerafetiyle ileri matematiğin işlediği çelikten veriyi birleştirerek gösterdi. Yani, sistemin, ve Amerika'nın plansız finansallaşması Çin'in imalat yoğun planlı büyümesi ile birleştiğinde suçlu dinamik Smithçi Çin liberalizmi değil, merkantilist ve sosyal politik değişime direnen Amerikan merkantilizmiydi. İçsel çelişkileri ile yüzleşmeyen, sermayenin sınırsız kontrolsüzlüğü ile kontrol edilen Amerika merkezli finansallaşmış sermaye sistemi, sermayeyi araçsallaştıran Çin Komünist Partisi'nin politik ekonomisine karşı görece zayıfladı ve hatta pek çok ekonomik ölçüye göre geride kaldı. Dolayısıyla, Amerika'nın ve sisteminin paydaşlarının 2000'lerde post-Sovyet coğrafyası ve Orta Doğu başta olmak üzere dünyada doğal kaynak kontrolü, özellikle petrol başta olmak üzere fosil yakıtlar, ve askeri-endüstriyel kompleks odaklı sanayi üretimi ile geciktirdikleri krize, Çin hem en büyük fosil yakıt talebini yaratıp hem de yenilenebilir enerji devrimini yaparak, ayrıca tüm sanayi kollarında yüksek değerli ürünler üretimini nicelik ve nitelik olarak pratikte neredeyse domine ederek nihai darbeyi vurdu.

Günümüzde Amerikan tarafı aynı amaçla artık direkt yüksek yoğunluklu koalisyon savaşlarını ve merkantilist yayılmayı arttırarak beyhude çözüm arayışında. Gümrük vergileri, Grönland ve Panama'ya baskıyla yayılma, Venezuela ve İran'a savaş ve yurtiçinde finansal düzenleme, baskı ve manipülasyon ile mevcut finans sermayesi-askeri sermaye ittifakı sürdürülürek birikim arttırılırken aynı zamanda merkantilist haraç ve ucuz göçmen emeği ile çare aramaktadırlar. Ancak mücadele dinamiktir; Amerikan stratejisi ana hedefini, enerji tekeli ile bol ve ucuz enerji arzını arttırarak AI-yarı iletken-robotik yatırımı ve bunun üzerine kurulacak finansallaşma döngüsünü uygarlığın doğduğu topraklarda yitirmek üzeredir. Takib eden tahvil ve borsa krizinin devasa geçmiş borç ve tarihin en yüksek organik bileşimli sermaye yatırımı döngüsünün orantısız beklentileriyle birleşerek dünyada yeni bir 1929'a ve yeni bir devrimler ve karşı-devrimler çağına yol açacağını görmemek mümkün değil.

Halklar ve devletler arasında bu kadar radikal bir hesaplaşma ortamının yönetenlerce meşum yakınlığına karşı yalnızca iki çare belirmektedir: faşizm veya sosyal demokrat ivmecilik. İlk bakışta, Amerika'daki rejimin birinci seçeneğe, faşizme, meylettiği anlaşılmaktadır. Amerika'da devlet güçlü ve daha çok seçeneği olduğundan anti-demokratikleşmektedir; seçmen arasında homojenik ayrışmayı hedeflemektedir; ancak bu gerici-rasyonelleşme ya da irrasyonelleşme çabası eşitsiz bileşik gelişim sorunuyla özellikle ekonomik eşitsizlik vasıtasıyla karşı karşıyadır. Dolayısıyla Trump sonrası olası demokrat iktidarında bolluk (abundance) politikası ve bir yeni-Keynesyen sosyal demokrasi kurma çabalarının yeniden yeşermesi olasıdır ki mezkur itkinin galebe çalmasının öncü alametlerini görmek için Amerikan tarihinin en eşitsiz toplumu, Demokratlar arasında, özellikle genç seçmen arasında, demokratik sosyalist eğilimin artışı, sermayenin, başta öncü yapay zeka-yarı iletken-robotik şirketleri ki şu an yatırım ve kar marjlarında öncüler de bunlardır, devlet desteğine ve regülasyonuna ihtiyacını hatırlatmak yeterli olacaktır. Ancak sabit olan, dünyada nicel olarak eşsiz bir imalat kapasitesini nitel olarak tamamen öncü konuma taşımasına ramak kalmış Çin Halk Cumhuriyeti ve onun kurmaya çalıştığı Smithçi uluslararası sistemdir; ve bu kuruluş, her şeyden önce merhum Şeyh'in hem savaşı hem politik ekonomiyi belirleyen zarif gerçek rekabet tanımına kategorik olarak tabidir:

Kar saiki doğası gereği genişlemecidir: yatırımcılar yatırdıklarından daha fazla para elde etmeye çalışırlar ve başarılı oldukları takdirde bunu tekrar tekrar, giderek daha büyük ölçekte yapabilirler; ancak aynı şeyi yapan başkalarıyla çatışırlar. Bazıları başarılı olur,

bazıları ancak ayakta kalabilir, bazılarıysa bütünüyle başarısızlığa uğrar. Gerçek rekabet budur: doğası gereği antagonistik, işleyişi bakımından ise çalkantılıdır. Kapitalizmin merkezi düzenleyici mekanizması olan bu rekabet, sözde mükemmel rekabetten, savaşın baleden farklı olduğu kadar farklıdır. Bir endüstri içindeki rekabet, tek tek üreticileri oyunda kalmalarını sağlayacak fiyatlar belirlemeye zorlar; tıpkı etkili biçimde rekabet edebilmek için onları maliyetlerini düşürmeye zorlaması gibi. Maliyetler, ücretlerin düşürülmesiyle, iş gününün uzatılmasıyla veya çalışma yoğunluğunun artırılmasıyla ya da en azından ücret artışlarının verimlilik artışlarının gerisinde tutulmasıyla azaltılabilir. Ancak bütün bunlar emeğin tepkisiyle karşı karşıya kalır; teknik değişimin uzun vadede başlıca araç hâline gelmesinin nedeni de budur. Bu bağlamda, tek tek sermayeler kararlarını, doğası gereği belirsiz olan bir geleceğe ilişkin değerlendirmelerine dayanarak alırlar. Rekabet satıcıyı satıcıyla, satıcıyı alıcıyla, alıcıyı alıcıyla, sermayeyi sermayeyle, sermayeyi emekle ve emeği emekle karşı karşıya getirir. Bellum omnium contra omnes: Herkesin herkese karşı savaşı.

Nitekim, günün sonunda Çin ve Amerika Birleşik Devletleri dışındaki tüm devletlerin ve toplumların siyasal ve sosyal gelişiminde nihai kriter nasıl bir süreç idaresi yapacakları ve hangi kampta yer alacaklarıdır. Trump ile Amerika’da siyasi iktidar sahibi olan sağ-korumacı tepkisellik bu ayrışmayı hızlandırmıştır. Amerikan servet sahiplerinin, giderek artan ölçüde Amerikan işçisi ve hanehalkının paydaş olduğu borsanın bir ayı dönemine girmek üzere olduğu 2025 ilkbaharında Trump hükümeti gümrük vergilerini açıkladı. Böylece emek-değerine (labour value), dolayısıyla girdi fiyatlarına (input prices), daha da özel olarak sermaye-yoğun üretim yapan ve yüksek borçluluk ile yatırım döngüsünün yoğun bir aşamasından geçen, ki yukarıda bahsettiğim gibi bu durumun öncüsü yapay zeka ile bağlantılı endüstrilerdir (mesela büyük ölçekli veri sağlayıcıları ya da hyperscalers), ve Amerikan hazine tahvili tutan firma ve kurumlara maliyet baskısı arttı. İmalat üretkenlik artışı durgun, kendi aralarında ve Çin ile yoğun rekabet halinde olan bu kurum ve firmaların reel sermaye üretimine dayalı kurgusal sermayenin birikiminin devamlılığına korumacı şok etkisi olumsuz etki ederek teknik döngüyü hızlandırdı. Dolayısıyla en baştaki soruya geri dönüyoruz; 2025’ten beri Amerikan stratejisini ve icraatini, savaşlarla petrol arzını suni olarak arttırarak itibari para olan doları bir genel eşdeğere, petrole, endekslemeye çalıştığını, kendi müttefiklerini Rus-Ukrayna Savaşı ve gümrükler ile birer birikim aracı olarak yeniden dizayn ettiğini, servet ve gelir eşitsizliğini arttırırken sosyal hakları ve örgütlenmeyi hedef aldığını gözlemlediğimizde

Trump Amerikasının bir ideal devlet olarak yerine gelecek sosyal demokrat reformizm için alan açtığını söyleyebiliriz.

1. ^

   Karl Marx, Capital: Critique of Political Economy, vol. 1, trans. Paul Reitter, ed. Paul Reitter and Paul North (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2024), 415.

2. ^

   Ken-Hou Lin and Kim Pernell, “Financialization in the Twenty-First Century: Contemporary Trends and Emerging Research Directions,” Annual Review of Sociology 52 (2026): 171.

3. ^

   Carter C. Price, Measuring the Income Gap from 1975 to 2023: Extending Previous Work (Santa Monica, CA: RAND Education and Labor, February 2025).

4. ^

   İmalat sektörü için bkz. “Manufacturing Employment and Productivity,” FRED Blog, Federal Reserve Bank of St. Louis, December 8, 2025, https://fred.stlouisfed.org/blog/2025/12/manufacturing-employment-and-productivity/.

5. ^

   Finansallaşmanın klasik tanımı için bkz. Greta R. Krippner, Capitalizing on Crisis: The Political Origins of the Rise of Finance (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2011). Her ne kadar klasik anlamda finansallaşmanın doruğu 2000 olsa da finansallaşma ve bu yolla birikim başka formlar, aracılar ve yöntemlerle devam etmiş, üstüne üstün hızlanmıştır. Bu durum için ve finansallaşma literatürünün son gelişmeleri için bkz. Lin and Pernell, “Financialization in the Twenty-First Century: Contemporary Trends and Emerging Research Directions.”

6. ^

   “US Efforts to Contain Xi’s Push for Tech Supremacy Are Faltering,” Bloomberg News, October 30, 2024, https://www.bloomberg.com/graphics/2024-us-china-containment/; Xiaoying You, “China Leads Research in 90% of Crucial Technologies—a Dramatic Shift This Century,” Nature 649 (2026): 13–14,

https://doi.org/10.1038/d41586-025-04048-7; Justin Riggi, “How China Is Outperforming the United States in Critical Technologies,” Information Technology and Innovation Foundation (ITIF), September 23, 2025, https://itif.org/publications/2025/09/23/how-china-is-outperforming-the-united-states-in-critical-technologies/.

7. ^

Ezra Klein and Derek Thompson, Abundance (New York: Avid Reader Press, 2025).

8. ^

Anwar Shaikh, Capitalism: Competition, Conflict, Crises (New York: Oxford University Press, 2016), 14.

9. ^

Bunu hem hammadde ve üretim araçları yüzünden daimi sermaye, hem de geçim araçları ve kalifiye işçi eksikliği yüzünden değişken sermaye artışı olarak düşünmek gerekir. Hizmet, finans ve görece az yüksek değerli sanayi üretimi ağırlıklı Amerikan ekonomisinde ücretler baskılanabilirken daimi sermaye değerlenmesini baskılamak kriz ve sosyal çalkantı riski yüzünden pek mümkün gözükmemektedir.

Görüşler yazarına aittir.

Ali Cenk ÇAKIROĞLU

Atıf

ÇAKIROĞLU, Ali Cenk. “Gerçek Rekabet ve 2026’da Kapitalizmin Panoraması.” Us Strateji, 16 Ekim 2026. https://stratejikus.com/yazi/gercek-rekabet-ve-2026da-kapitalizmin-panoramasi